

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۲۳

مدلسازی و اولویت‌بندی عوامل کلیدی در دستیابی به شکوفایی شهری (مطالعه موردی: شهر سنندج)

زهره فنی^۱، بایزید شریفی^۲، سوران مصطفوی صاحب^۳، سیامک حیدری^۴

چکیده

شهر به عنوان مکان هندسی ممتاز برای شکوفایی، بهترین مکان برای برخورد عملی با برخی از چالش‌های پساجرانی جدید شناخته می‌شود. امروزه شکوفایی شهری رویکردی کل‌نگر و جامع برای ارتقاء سطح خوشبختی جمعی و هدایت شهرها بسوی افقی روشن از نظر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی است. هدف اصلی تحقیق مشخص کردن کلیدی‌ترین شاخص‌های دستیابی به شکوفایی شهری در شهر سنندج می‌باشد. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS به تحلیل مؤلفه‌های شکوفایی شهری در شهر سنندج پرداخته است. جامعه آماری خبرگان متشکل از ۳۰ نفر مدیران فعال اجرایی استان، اعضای هیئت علمی و کارشناسان برنامه‌ریزی در سطوح مختلف بوده است. نتایج نشان‌دهنده آن است که یک نوع همبستگی و ارتباط منطقی و معنادار در ارتباط مؤلفه‌ها نسبت به یکدیگر ایجاد شده است. مؤلفه حکمروایی و قانون‌گذاری شهری با مقدار ۰/۸۷۵، مؤلفه پایداری زیست‌محیطی با مقدار ۰/۸۴۷، مؤلفه کیفیت زندگی با مقدار ۰/۷۶۷، مؤلفه توسعه زیرساخت با مقدار ۰/۷۲۱، مؤلفه عدالت و مشارکت اجتماعی با مقدار ۰/۴۷۷ و مؤلفه بهره‌وری با مقدار ۰/۴۳۹ به ترتیب بیشترین نقش را در دستیابی به شکوفایی شهری سنندج، دارا هستند.

واژگان کلیدی: شکوفایی شهری، مدل معادلات ساختاری، شهر سنندج.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دانشیار جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، zohrehfanni@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۴. کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران

مقدمه

فرآیند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه به طور عام و در ایران به طور خاص، تغییرات بسیاری در کالبد فیزیکی شهر و ابعاد مختلف زندگی شهروندان به وجود آورده است. با توجه به اینکه هر روز بر جمعیت شهری افزوده می‌شود، چالش‌ها و پیامدهایی بروز می‌یابد؛ از جمله مصرف بی‌رویه منابع و انرژی، نابرابری‌های اقتصادی، شیوع بالای فقر و زاغه‌نشینی، سطح بالای بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی برابر، زیرساخت‌ها و تسهیلات شهری نامناسب، استانداردهای پایین زندگی شهری، توزیع نامتعادل و ناعادلانه خدمات و امکانات شهری، ناهنجاری‌های اجتماعی، ترافیک سنگین و نداشتن شبکه حمل‌ونقل کارآمد، بروز انواع آلودگی‌های محیطی و تخریب چرخه‌های زیستی (صرافی و هاشمی، ۱۳۹۷: ۵۵۶). به منظور رفع این چالش‌ها، ضرورت شناخت و سنجش توسعه شهر در ابعاد مختلف مطرح می‌شود تا هدایت مناسب آن در راستای پایداری، توسعه هماهنگ و عادلانه با تمرکز بر ارتقای رفاه جمعی صورت بگیرد. تحقق این امر، پژوهشگران و برنامه‌ریزان شهری را بر آن داشته است که با تبیین شاخص‌های مختلف بتوانند میزان رشد و توسعه را به طور صحیح بسنجند و توسعه‌ای درخور انسان و تأمین نیازهای او با افزایش کیفیت زندگی و کیفیت محیط فراهم کنند. در سال ۲۰۱۲ م. برنامه اسکان بشر ملل متحد^۱، ابزاری را برای سنجش پایداری شهرها تحت عنوان «شاخص شکوفایی شهری»^۲ پی‌ریزی نمود. موضوع شکوفایی شهری برآیندی از حرکت به سمت توسعه شهری پایدار است که سازمان ملل متحد آن را برای ایجاد یک ساختار یکپارچه جهت ارزیابی وضعیت شهرهای جهان، تجزیه و تحلیل، یافتن مشکلات و معرفی اولویت‌های ضروری بر اساس یک چارچوب علمی مطرح می‌نماید (UN-Habitat, 2012: 7). این مفهوم بررسی می‌کند که شهرها چگونه می‌توانند تولید داشته باشند و از چه طریقی مزایای این تولید می‌تواند به شیوه‌ای عادلانه بین شهروندان تقسیم شود. این تفکر متضمن رشد اقتصادی، حاکم بودن روابط اجتماعی، پایداری محیطی و کیفیت زندگی بهتر می‌باشد (Joss, 2015: 49). شکوفایی مفهومی به مراتب پیچیده است؛ زیرا نمی‌توان آن را با شاخص‌هایی پیش پا افتاده و آسان مانند مقدار پولی که مردم بدست می‌آورند محاسبه کرد. یک زندگی شکوفا شامل دیگر ابعاد غیرمادی و غیرملموس مانند حق انتخاب در شکل دادن آینده یک شهر، برخورداری از ارتباطات معنادار، تعلق به اجتماعات حامی یکدیگر و بهره‌مندی از منابع و امکانات، با هدف تبدیل آرزوهای انسان‌ها به واقعیت‌های ملموس است (بوچانی و قادری، ۱۳۹۷: ۱۲).

هر شهر در راستای نیل به شکوفایی، دستخوش فراز و نشیب‌هایی می‌شود. گاهی عواملی ظهور می‌کنند که به شکوفایی آن شهر کمک می‌کنند و در بعضی مواقع ظهور برخی مشکلات، شکوفایی شهر را در معرض خطر قرار می‌دهد. درک روشن و استفاده از این عوامل در برنامه‌ریزی و اصلاح سیاست‌ها، حمایت از برخی ساختارها و مکانیسم‌هایی که بر روی شکوفایی تأثیر می‌گذارند، از اهمیت برخوردار است. به همین دلیل شناخت عوامل تشویق‌کننده و بازدارنده شکوفایی در هر شهر ضروری است تا با شناخت کافی از آن‌ها، راهکارها، راهبردها و سیاست‌های مناسب برای دستیابی به شکوفایی تدوین شوند. شهر سنج با توسعه بیرویه و متخلخل و مشکلاتی همچون افزایش هزینه‌های خدمات‌رسانی، تشدید آلودگی هوا، عدم توجه به بافت‌های موجود جهت بهسازی و نوسازی و گسترش حاشیه‌نشینی روبرو می‌باشد که ادامه توسعه با روند ذکر شده باعث تشدید مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی خواهد شد. بنابراین آنچه نیاز است، تجدیدنظر در رویکردهای کلان مدیریتی و به کارگیری ابزارهای جدید در برنامه‌ریزی است. در این راستا توجه به شاخص‌های شکوفایی

۱. United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat)

۲. City Prosperity Index

شهری می‌تواند. هدف اصلی مقاله حاضر اولویت‌بندی عوامل کلیدی و تأثیرگذار شکوفایی شهری در سطح شهر سندج است. این تحقیق با این پیش‌فرض که هر یک از عوامل به شکل متفاوتی در تحقق شکوفایی مؤثر می‌باشد و اهمیت تأثیر هر یک از این عوامل بر فرآیند شکوفایی شهری قابل بررسی می‌باشد، در پی پاسخگویی به این سؤال است که عوامل چگونه و به چه میزان بر تحقق شکوفایی شهر تأثیر می‌گذارند؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

شکوفایی شهری

شکوفایی شهری مفهومی است که نخستین بار در دهه ۱۹۳۰ م. به صورت ابتدایی، بحث پیرامون آن شکل گرفت و تا به امروز مطالعات مختلفی جهت تکمیل آن صورت گرفته است. اما به طور رسمی نظریه شهر شکوفا در سال ۲۰۱۲ در برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد در زمان بحران اقتصادی توسط جان کلوس^۱ مدیر اجرایی اسکان بشر ارائه شده است (احدنژاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸). شکوفایی به مفهوم چیزی بیشتر از برآوردن نیازهای اساسی و متعاقباً شکوفایی شهری به معنای چیزی فراتر از مواجهه با مسائل و مشکلات شهری است (Sasaki, 2014: 6). شکوفایی شامل توانایی ما برای رشد کردن به عنوان انسان در بستر محدودیت‌های اکولوژیکی یک سیاره محدود است. چالش برای جامعه ما، خلق شرایطی است که تحت آن این امر ممکن باشد. این مهم، فوری‌ترین وظیفه زمان ما است (Jackson, 2009: 16). نخستین کلید اصلی در رابطه با شکوفایی «سرمایه انسانی»^۲ است که دانش و مهارتی که در سایه آموزش اولیه کسب می‌شود و تجربه‌ای که به واسطه زندگی کاری و آموزش بعدی به دست می‌آید و همین‌طور رفتار اقتصادی را در برمی‌گیرد. دومین کلید، «ارتباط»^۳ است که در قالب ارتباط بیرونی و درونی تعریف می‌شود که میزان آن‌ها از تمرکز می‌شود که وابسته به روابط خارجی یا داخلی در بازار کار و میان تولیدکنندگان و کاربران دانش است. هم ارتباط درونی و هم بیرونی به حد قابل توجهی از کیفیت زیرساخت وابسته هستند. عامل مؤثر دیگر در این زمینه، «گرایش برای کارآفرینی»^۴ است که شامل پدیده‌های سازمانی و فرهنگی پیچیده‌ای است که عوامل تعیین‌کننده در خصوص انگیزه برای سرمایه‌گذاری و نوآوری هستند. عامل نهای و همین‌طور دشوارترین کلید در این زمینه، «توانایی برای مواجهه با عدم تعادل و توازن‌های ذاتی و طبیعی در توسعه شهری»^۵ است (Prager, 2017: 14).

شکوفایی شهری: رویکردی سه‌گانه

ابتکار شکوفایی شهری به شهرنشینی به عنوان یک فرآیند توجه دارد که باید پایبند به اصول حقوق بشر باشد. این در حالی است که شهر به عنوان یک نتیجه یا خروجی این فرآیند، باید استانداردهایی خاص از این حقوق بشر را که نیاز به اندازه‌گیری و سنجش دارند، تأمین کند. ابتکار شکوفایی شهری یکپارچگی را در خصوص تحقق الگویی پایدار به منظور رسیدگی به اهداف زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی پایداری، ارتقاء می‌بخشد. این یکپارچگی به ابعاد و جوانب در

^۱. Joan Clos

^۲. Human Capital

^۳. Connectivity

^۴. Propensity for Entrepreneurship

^۵. Ability to Contend with the Social Imbalances Inherent in Urban Development

حال تقویت مربوط به مؤلفه‌های متفاوتی از فرآیند شهرنشینی نظر دارد. بر این اساس، ابتکار شکوفایی شهری، شماری از مداخلات کلیدی و متحول شونده را پیشنهاد می‌کند که مبتنی بر استفاده از ماهیت مؤلفه‌های «دستور کار جدید شهری»^۱، شامل رویکرد سه‌گانه برنامه اسکان بشر ملل متحد مبنی بر برنامه‌ریزی و طراحی شهری، قانون‌گذاری شهری و اقتصاد شهری، طراحی شده و این چنین بخشی از معادله راه‌حل‌های پایدار هستند. این رویکرد، چارچوبی برای تدوین سیاست‌ها است که مانع از بخشی‌نگری برنامه‌های اقدامات و راه‌حل‌ها می‌شود (UN-Habitat, 2016: 10).

۱- برنامه‌ریزی و طراحی شهری: یک برنامه تقویت‌شده و مورد بازبینی، شامل انتخاب‌ها و تعهدات سیاسی است که باید به ابزار و راه‌حل‌های فنی پایدار، تبدیل شوند. ابتکار شکوفایی شهری، شماری از این مداخلات را که به شهرها در خصوص حرکت در مسیر شکوفایی کمک می‌کند، شناسایی می‌کند. توسعه میان‌افزا، هدایت گسترش‌های شهری، راهبردهای توسعه چندگانه و برنامه‌ریزی محله برای ارتقاء تنوع اجتماعی و کاربری‌های اراضی مختلط و... نمونه‌ای از این موارد هستند.

۲- قانون‌گذاری و حکمروایی شهری: قوانین و نهادها، پایه‌های هنجاری و سازمانی مربوط به تغییر شهری و متعاقباً توان و سختی برای فعال ساختن عمل، تفویض اختیار، تعریف روابط و پایدارسازی تداوم یا بسترسازی برای تغییر را فراهم می‌کنند. ابتکار شکوفایی شهری اقدامات متحول شونده را در زمینه‌هایی چون اصلاح نظام‌های قانونی شهری، قوانین و مقررات برنامه‌ریزی شهری، مقررات ساخت‌وساز و پهنه‌بندی و همچنین توسعه‌های مجدد زمین به صورت مشارکتی و فراگیر را شناسایی می‌کند (UN-Habitat, 2015: 28).

۳- اقتصاد شهری و مالیه شهرداری: ابتکار شکوفایی شهری، اقداماتی متحول شونده را که به دولت‌های محلی و ملی در زمینه توسعه برنامه‌های افزایش درآمد کمک می‌کند، شناسایی می‌نماید. این برنامه‌ها می‌توانند ابزارهای نوآورانه و مکانیسم‌های شفاف جمع‌آوری درآمد را که در زمینه مهار و حمایت از رشد مؤثرند، بیش‌ازپیش کارآمد سازند.

شکل (۱): شکوفایی شهری مبتنی بر رویکرد سه‌گانه دستور کار جدید شهری

^۱. New Urban Agenda

ابعاد و مؤلفه‌های چندوجهی شکوفایی شهری

ابتکار شکوفایی شهری در خصوص نیاز به حرکت به سمت سنجش مفهومی وسیع‌تر از رفاه انسانی و اجتماعی، استدلال می‌کند. بر این اساس، شکوفایی و به تعبیری موفقیت و کامیابی یک شهر مستلزم این کیفیت‌های اساسی است (Wong, 2015: 4).

بهره‌وری^۱: بهره‌وری به رشد اقتصادی و توسعه کمک می‌کند. بیشتر شهرهای تولیدی قادرند با افزایش بازده تولید و گسترش درآمد از طریق محصولات و خدمات، استانداردهای زندگی را افزایش دهند. شهرداری با افزایش درآمد، مشاغل مناسب و فرصت‌های برابر بیشتری را در دستیابی به مسکن، تحصیلات، بهداشت و شبکه‌های زیرساختی در اختیار شهروندان خود قرار می‌دهد (بختیاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۳).

زیرساخت‌ها^۲: زیرساخت برای شکوفایی شهری بسیار حیاتی و برای رونق و پیشرفت شهر، اساس و شالوده است. استانداردهای زندگی با زیرساخت‌های مناسب (آب، فاضلاب، راه‌ها، فناوری اطلاعات و ارتباطات) تقویت شده و تولید، ارتباطات و حمل‌ونقل بهبود می‌یابد (صفایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۷).

کیفیت زندگی^۳: تدارک خدمات اجتماعی برای بهبود استانداردهای سکونتی و ضمانت ایمنی و امنیت، آموزش، بهداشت و اوقات فراغت که همگی در خصوص به حداکثر رساندن پتانسیل‌های فردی و نهایتاً عملی ساختن سکونت و زندگی، موردنیاز هستند (ارباب، ۱۳۹۶: ۵).

برابری و شمول اجتماعی^۴: تأکید این مؤلفه، بر تساوی حقوق، توزیع دوباره و منظم سودهای اقتصادی است و از حقوق فقرا و گروه‌های اقلیت آسیب‌پذیر محافظت می‌کند. فقر را کاهش می‌دهد، برابری جنسیتی را بهبود می‌بخشد و مشارکت مدنی را در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تضمین می‌کند (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۲).

پایداری زیست‌محیطی^۵: پایداری، در نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و واردکردن کمترین ضایعات به منابع تجدیدناپذیر مطرح است. این مؤلفه، جلوگیری از آلودگی‌های محیط شهری، کاهش ظرفیت تولید محل، حمایت از بازیافت‌ها و عدم‌حمایت از توسعه‌های زیان‌آور را مطرح می‌کند. شکوفایی و پایداری محیطی به‌طور اجتناب‌ناپذیری باهم در ارتباط‌اند. عمدتاً شهرهای دارای پایداری محیطی؛ سودآورتر، رقابتی‌تر و نوآورتر برای تأمین امنیت و دستیابی به کیفیت زندگی و زیست‌پذیری مناسب برای جمعیت هستند (رباطی، ۱۳۹۴: ۲۵۶).

حکمروانی و قانون‌گذاری: تلفیق پایداری و شکوفایی به‌واسطه حکمروانی شهری مؤثر و تحول‌گرا. اتخاذ سیاست‌های مناسب و کارآمد، قوانین و مقررات و خلق چارچوب‌های نهادی متناسب از طریق نهادهای محلی قدرتمند و ترتیبات و تنظیمات نهادی استوار، از جمله ابعاد کلیدی در این زمینه هستند (Arbab, 2017: 295).

جدول (۱): ابعاد، معیار و شاخص‌های شکوفایی شهری

ابعاد	معیار	شاخص	ابعاد	معیار	شاخص
۱-۱	تولید شهری به ازای هر نفر	۱-۱	۱-۱	امید به زندگی در زمان تولد	۱-۱

۱. Productivity

۲. Infrastructure

۳. Quality of Life

۴. equity and Social Inclusion

۵. Environmental Sustainability

فصلنامه مطالعات عمران شهری

۱-۲-۱ نرخ مرگ و میر زیر پنج سالگی	۱. سلامت (H)	۱. قدرت
۳-۱ پوشش و همگانی بودن واکسیناسیون		اقتصادی (EG)
۴-۱ مرگ و میر مادر حامله		
۱-۲ نرخ سواد	۲. تحصیلات (E)	۲-۱ نسبت وابستگی به افراد مسن
۲-۲ متوسط تحصیلات		
۳-۲ آموزش کودکان خردسال		۳-۱ میانگین درآمد خانوار
۴-۲ میزان تحصیل در دانشگاه‌ها		۲. وضعیت
۱-۳ نرخ قتل	۳. ایمنی و امنیت (SS)	۱-۲ تراکم وضعیت اقتصادی
		۲-۲ تفاوت وضعیت اقتصادی
۲-۳ نرخ سرقت		۳. وضعیت
۱-۴ دسترسی به فضای باز عمومی	۴. فضای عمومی (PS)	۱-۳ نرخ بیکاری
۲-۴ میزان فضای سبز برای هر نفر		۲-۳ نسبت اشتغال به جمعیت
		۳-۳ اشتغال غیررسمی
۱-۱ ضریب جینی	۱. برابری اقتصادی (EE)	۱. زیرساخت
۲-۱ نرخ فقر		مسکن (HI)
۱-۲ خانوارهای حاشیه‌نشین	۲. وضعیت اجتماعی (SI)	۲-۱ دسترسی به آب مناسب
۲-۲ بیکاری جوانان		
۳-۳ توازن جنسیتی (GI)	۳. توازن جنسیتی (GI)	۳-۱ دسترسی به بهداشت و درمان مناسب
۳-۳ وضعیت مشارکت زنان در حکومت محلی		۴-۱ دسترسی به برق
۳-۳ وضعیت مشارکت زنان در کار محلی		۵-۱ فضای زندگی مناسب
۱-۴ اختلاط کاربری‌ها	۴. تنوع شهری (UD)	۶-۱ تراکم جمعیتی
۱-۱ تعداد ایستگاه‌های کنترل	۱. کیفیت هوا (AQ)	۲. زیرساخت
۲-۱ غلظت ذرات معلق زیر ۲/۵ میکرون		اجتماعی (SI)
۳-۱ میزان انتشار گاز دی‌اکسید کربن		۳. فناوری
۱-۲ جمع‌آوری زباله‌های جامد	۲. مدیریت پسماند (WM)	اطلاعات و ارتباطات (ICT)
۲-۲ تصفیه فاضلاب		۱-۳ دسترسی به اینترنت
۳-۲ چرخه بازیافت زباله جامد		۲-۳ دسترسی به کامپیوتر شخصی
۱-۳ توزیع انرژی تجدید پذیر	۳. انرژی پایدار (SE)	۳-۳ سرعت متوسط اینترنت
۱-۱ مشارکت در انتخابات	۱. مشارکت (P)	۴. تحرک و جابجایی شهری (UM)
۲-۱ دسترسی به اطلاعات عمومی		۱-۴ استفاده از حمل و نقل عمومی
۳-۱ مشارکت مدنی		۲-۴ میانگین زمان سفر روزانه
۱-۲ مجموع درآمد	۲. وضعیت اقتصادی	۳-۴ طول شبکه حمل و نقل
۲-۲ تعداد روزهای لازم جهت راه‌اندازی یک کسب و کار	شهر و ظرفیت سازمانی (MFIC)	۴-۴ مرگ و میر ناشی از تصادفات
۳-۲ وام دولتی		۵-۴ توانایی مالی استفاده از حمل و نقل
۴-۲ کارایی هزینه‌های محلی		۵-۵ تراکم تقاطعات خیابانی
۱-۳ بهره‌وری از زمین	۳. وضعیت و توانایی اداره شهر (GU)	۵-۵ تراکم خیابان
		۵-۵ زمین اختصاص داده شده به خیابان‌ها

علائق و مشارکت اجتماعی (ESI)
 مشارکت و مشارکت اجتماعی (SI)
 تنوع شهری (UD)
 کیفیت هوا (AQ)
 مدیریت پسماند (WM)
 انرژی پایدار (SE)
 مشارکت (P)
 وضعیت اقتصادی
 شهر و ظرفیت سازمانی (MFIC)
 وضعیت و توانایی اداره شهر (GU)

دسترسی زیرساخت (DI)

پیشینه تحقیق

شکوفایی شهری مبحثی بسیار جدید در برنامه‌ریزی شهری می‌باشد و مطالعات محدودی در این حوزه صورت گرفته است. از مطالعات خارجی انجام شده در حوزه شهر شکوفا می‌توان گزارش برنامه اسکان بشر سازمان ملل (۲۰۱۳) با عنوان (وضعیت شهرهای جهان در سال ۲۰۱۳) اشاره کرد که در این گزارش از نوع جدیدی از شهر قرن ۲۱ که مردم محور است حمایت می‌کند. وانگ^۱ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «چارچوبی برای شاخص شکوفایی شهری» با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی چارچوبی قوی و انعطاف‌پذیر برای توسعه شاخص‌های شهر شکوفا (CPI)، که قادر به اتصال شاخص‌ها و هوش تحلیلی با نیازهای سیاستی برنامه‌ریزان شهری و استراتژیست‌های دولت است، فراهم می‌کند و نتیجه می‌گیرد که شاخص‌های شناسایی شده توسط هابیتات به ناچار با ظهور مسائل مربوط به سیاست‌های جدید و داده‌های با کیفیت بالاتر تغییر خواهند یافت. استید^۲ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان آیا کیفیت حکومت به معنای شکوفایی شهری است؟ به «بررسی رابطه بین حاکمیت و شکوفایی کشورها، مناطق و شهرها» می‌پردازد و به مقایسه کیفیت حکومت با شاخص‌های نوآوری منطقه‌ای، رقابت و امید به زندگی در سراسر منطقه اروپا پرداخته و به این نتیجه می‌رسد ارتباطات نزدیکی بین کیفیت حکومت و شاخص‌های مختلف شکوفایی مانند نوآوری منطقه‌ای، رقابت و امید به زندگی وجود دارد.

از منابع داخلی محتشمی (۱۳۹۳) با عنوان «فرآیند شکل‌گیری معماری فاخر بر اساس شاخص‌های شکوفایی شهری در ایران (نمونه: محله درکه شهر تهران) می‌باشد که با روشی توصیفی تحلیلی، موضوع شکوفایی شهری طی فرآیندی مورد ترجمه معماری قرار گرفته و بر اساس آن، چهارچوبی برای دستیابی به معماری فاخر پیشنهاد شده است. نتایج عمده‌ای که از تحقیق به دست آمده است، چهار اصل کلی اقتصاد، سلامت، اجتماع‌پذیری و آموزش‌دهندگی را برای خلق معماری فاخر مشخص می‌کند. همچنین ملکی و مدانلو جویباری (۱۳۹۵) کتابی با عنوان «شکوفایی شهری» در قالب سه بخش و ده فصل تألیف کرده‌اند. که بخش اول این کتاب، شکوفایی و تحلیل روند شهری است که در آن به مفاهیم شکوفایی شهری و شهر و روندهای منطقه‌ای پرداخته شده است. در بخش دوم به ابعاد پنج‌گانه شکوفایی شهرها اشاره شده است. در نهایت در بخش سوم سیاست‌های شکوفایی شهرها مورد مطالعه قرار گرفته است. همچنین صفایی پور و همکارانش (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های شکوفایی شهری در کلانشهر اهواز، به این نتیجه رسیده‌اند که مناطق ۱ و ۲ شهر اهواز کاملاً برخوردار از شکوفایی و مناطق ۳، ۶ و ۸ در رده نسبتاً برخوردار و مناطق ۴ و ۷ در رده محروم به لحاظ شاخص‌های شکوفایی شهری می‌باشند.

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق حاضر از نوع تحلیل ساختاری است. از نظر ماهیت داده‌ها، کیفی - کمی و بر اساس روش گردآوری داده‌ها، اسنادی و پیمایشی است. برای جمع‌آوری اطلاعات روش توفان فکری، یا به عبارت دیگر، مصاحبه با خبرگان و بررسی اسنادی در این زمینه به کار گرفته شده است. جامعه آماری خبرگان متشکل از ۳۰ نفر مدیران فعال اجرایی استان، اعضای هیئت علمی و کارشناسان برنامه‌ریزی در سطوح مختلف با تخصص‌های علوم اقتصادی، برنامه‌ریزی اجتماعی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، محیط‌زیست، مدیریت صنعتی و بازرگانی بوده است.

۱. Wong

۲. Stead

تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از تکنیک معادلات ساختاری (SEM) و با نرم‌افزارهای SPSS و SmartPLS انجام شده است.

مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM)

ویژگی مدل معادلات ساختاری، تحلیل و پردازش هم‌زمان روابط میان متغیرهای مدل سنجش است. الگوسازی معادلات ساختاری به پژوهشگر این اجازه را می‌دهد تا به تحلیل علی متغیرهای مکنون و مشاهده شده به‌طور هم‌زمان بپردازد (Maruyama, 1998: 55). یک مدل کامل معادلات ساختاری آمیزه‌ای از تحلیل عاملی تأییدی و تحلیل مسیر است.

تحلیل عاملی تأییدی (CFA)

شناخته‌شده‌ترین روش آماری برای بررسی روابط بین مجموع‌های از متغیرهای مشاهده‌شده و ساختارهای پنهان اساسی آن‌ها، استفاده از تحلیل عاملی است. در تحلیل عاملی تأییدی، محقق دانشی ابتدایی را در مورد ساختار متغیر پنهان دارد که این دانش ممکن است مبتنی بر تئوری، تحقیق تجربی یا ترکیبی از این دو باشد. تحلیل عاملی تأییدی شامل دو نوع مرتبه اول و مرتبه دوم می‌شود که از طریق آن‌ها می‌توان علاوه بر تأیید روایی سازه، به بررسی روابط میان متغیرهای آشکار و پنهان و روابط میان متغیرهای پنهان با سازه اصلی‌شان پرداخت (Byrne, 2012: 7).

تحلیل مسیر

روش تحلیل مسیر، تعمیمی از رگرسیون معمولی است که قادر است علاوه بر بیان آثار مستقیم، آثار غیرمستقیم و اثر کل هر یک از متغیرهای مستقل را برای متغیرهای وابسته نشان دهد و با بیان منطقی، روابط و همبستگی مشاهده‌شده بین آن‌ها را تفسیر کند (آذر، ۱۳۸۱: ۵۹).

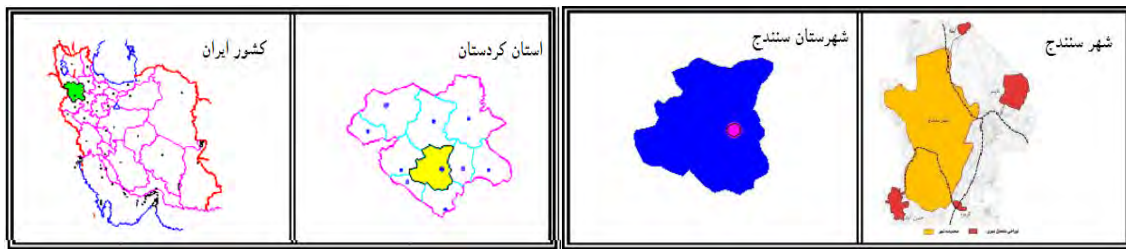
محدوده مورد مطالعه

شهر سنندج، مرکز استان کردستان در موقعیت جغرافیایی ۳۵ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۱۸ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و ۱۵ درجه طول غربی از نصف‌النهار تهران قرار دارد. متوسط ارتفاع سنندج از سطح دریا معادل ۱۵۳۵ متر می‌باشد که در پست‌ترین نقطه ۶۱۱ متر و در آیدر به‌عنوان بلندترین نقطه ۲۵۵۱ متر است.

جدول (۲): تحولات جمعیتی شهر سنندج در سال‌های ۱۳۹۵ - ۱۳۳۵

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۴۰۶۴۱	۴۵۵۷۵	۹۵۸۷۲	۲۰۴۵۳۷	۲۷۷۸۰۸	۳۱۱۴۴۶	۳۷۳۹۸۷	۴۱۲۰۶۹
نرخ رشد	-	۲/۹	۵/۸	۷/۸	۲/۶	۱/۰۱	۱/۸	۱/۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵ - ۱۳۳۵

شکل (۲): معرفی محدوده مورد مطالعه

تجزیه و تحلیل داده‌ها

روایی سازه‌های پرسشنامه با تکنیک تحلیل عاملی تأییدی و به وسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ مورد ارزیابی قرار گرفت. ابتدا باید از این مسئله اطمینان حاصل کرد که می‌توان ساختار عاملی داده‌های موجود را تحلیل کرد یا خیر. به این منظور، از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده می‌شود؛ هرچه مقدار شاخص به یک نزدیک‌تر باشد، کیفیت حجم داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب‌تر است (مقادیر بزرگ‌تر از ۰/۰۵ قابل قبول می‌باشد) و اگر سطح معناداری آزمون بارتلت از مقدار بحرانی ۰/۰۵ کمتر باشد، ساختار عاملی داده‌ها مناسب انجام تحلیل عاملی است. همان‌گونه که جدول می‌دهد، مقدار شاخص و آزمون یادشده برای تمامی متغیرهای پژوهش از مقادیر بحرانی عنوان‌شده مطلوب‌تر می‌باشد. به منظور اعتباریابی روابط علی آزمایشی بین متغیرها در قالب تجزیه و تحلیل چند متغیره، تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) به روش حداقل مربعات جزئی (PLS) به کار گرفته شد؛ بنابراین، مدل ساختاری پژوهش در نرم‌افزار SmartPLS مدل‌سازی شد؛ تمام متغیرها به‌طور هم‌زمان و در یک مرحله وارد مدل ساختاری شدند.

جدول (۳): نتایج آزمون KMO

متغیر	KMO	کای اسکور	درجه آزادی	سطح معناداری
شکوفایی شهری	۰/۷۲۴	۲۵۳۷۷/۷۳۸	۱۷۱۱	۰/۰۰۰

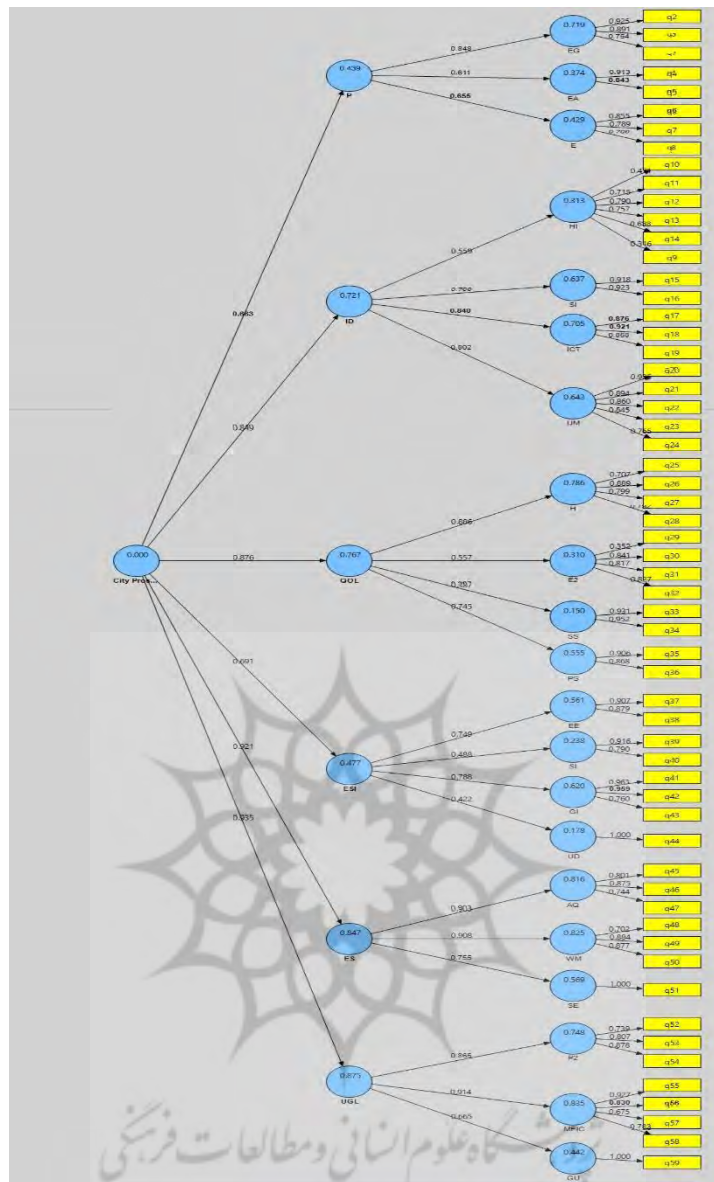
مدل تحلیل مسیر

هدف روش تحلیل مسیر، بررسی روابط علی بین مجموعه‌ای از متغیرهاست. در این پژوهش، با استفاده از این روش، به بررسی رابطه میان تصویر شهر و مؤلفه‌های مربوط به آن پرداخته شده و مشخص می‌شود که کدام یک از این مؤلفه‌ها دارای ارتباط قوی‌تر و اولویت بالاتر در ارتباط با شکوفایی شهر سنندج هستند. تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از مدل تحلیل مسیر و بارهای عاملی به دست آمده برای هر یک از مؤلفه‌های شش‌گانه پژوهش نشان می‌دهد که کدام یک از این مؤلفه‌ها، تأثیر بیشتر و قوی‌تری را بر شکوفایی شهر سنندج داشته‌اند. مؤلفه‌هایی که بار عاملی آن‌ها بزرگ‌تر (نزدیک به یک) باشد، دارای اولویت بالاتری در شکوفایی شهر سنندج هستند و نیاز به توجه و برنامه‌ریزی بیشتری دارند. بر همین اساس، در شکل شماره (۳)، میزان تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌های شکوفایی شهری مشخص شده که در این بین، مؤلفه حکمروایی و قانون‌گذاری شهری با ضریب ۰/۸۷۵ دارای بیشترین تأثیر، همچنین بهره‌وری کم‌اثرترین مؤلفه در ارتباط با شکوفایی شهر سنندج بوده است.

جدول (۳): ضریب مسیر مؤلفه‌ها

ضریب مسیر (بار عاملی)	معیار	ضریب مسیر (بار عاملی)	ابعاد
۰/۷۱۹	قدرت اقتصادی (EG)	۰/۴۳۹	بهره‌وری (p)
۰/۳۷۴	وضعیت اقتصادی (EA)		
۰/۴۲۹	وضعیت اشتغال (E)		
۰/۳۱۳	زیرساخت مسکن (HI)	۰/۷۲۱	توسعه زیرساخت (ID)
۰/۶۳۷	زیرساخت اجتماعی (SI)		
۰/۷۰۵	فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)		
۰/۶۴۳	تحرک و جابجایی شهری (UM)		
۰/۷۸۶	سلامت (H)	۰/۷۶۷	کیفیت زندگی (QOL)
۰/۱۳۰	تحصیلات (E)		
۰/۱۵۰	ایمنی و امنیت (SS)		
۰/۵۵۵	فضای عمومی (PS)		
۰/۵۶۱	برابری اقتصادی (EE)	۰/۴۷۷	عدالت و مشارکت اجتماعی (ESI)
۰/۲۳۸	وضعیت اجتماعی (SI)		
۰/۶۲۰	توازن جنسیتی (GI)		
۰/۱۷۸	تنوع شهری (UD)		
۰/۸۱۶	کیفیت هوا (AQ)	۰/۸۴۷	پایداری زیست‌محیطی (ES)
۰/۸۲۵	مدیریت پسماند (WM)		
۰/۵۶۹	انرژی پایدار (SE)		
۰/۷۴۸	مشارکت (P)	۰/۸۷۵	حکروایی و قانون‌گذاری شهری (UGL)
۰/۸۳۵	وضعیت اقتصادی شهر و ظرفیت سازمانی (MFIC)		
۰/۴۴۲	وضعیت و توانایی اداره شهر (GU)		

علاوه بر اهمیت و اولویت هر یک از مؤلفه‌های مؤثر بر شکوفایی شهر، باید مشخص شود که هر یک از این مؤلفه‌ها از نظر متخصصان شهر در چه وضعیتی بوده‌اند، مهم است. همان‌طور که در جدول نیز مشخص است، معیار وضعیت اقتصادی شهر و ظرفیت سازمانی دارای بیشترین امتیاز در بین سایر معیارها بوده و قوی‌ترین تأثیر به خود اختصاص داده است.

شکل (۳): میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های مهم بر شکوفایی شهری سنندج

شکل (۳)، نتایج و یافته‌های حاصل از تحلیل در مدل ساختاری مربوط به ابعاد پژوهش را نشان می‌دهد که یک نوع همبستگی و ارتباط منطقی و معنادار را در ارتباط مؤلفه‌ها نسبت به یکدیگر ایجاد شده است. مؤلفه حکمروایی و قانون‌گذاری شهری با مقدار ۰/۸۷۵، مؤلفه پایداری زیست‌محیطی با مقدار ۰/۸۴۷، مؤلفه کیفیت زندگی با مقدار ۰/۷۶۷، مؤلفه توسعه زیرساخت با مقدار ۰/۷۲۱، مؤلفه عدالت و مشارکت اجتماعی با مقدار ۰/۴۷۷ و مؤلفه بهره‌وری با مقدار ۰/۴۳۹ به ترتیب بیشترین نقش را در دستیابی به شکوفایی شهری سنندج، دارا هستند. این اولویت‌بندی تصمیم‌سازان را قادر به شناسایی فرصت‌ها و استعداد حوزه‌های شهر سنندج می‌سازد تا در مسیر شکوفایی قرار گیرند.

نتیجه‌گیری

شهر، محل تجلی شکوفایی است. شهر جایی است که انسان‌ها در آن، در پی برآوردن نیازهای اساسی خود و دستیابی به کالاهای عمومی و ضروری گرد هم می‌آیند. جایی که تولیدات متعدد در آن به وفور یافت می‌شود و امکان بهره‌گیری از آنها میسر است. همچنین شهرها اماکنی هستند که جاه‌طلبی‌ها، آرمان‌ها و دیگر جنبه‌های غیرمادی زندگی بشر در آنها تحقق می‌یابند؛ شهرها موجبات رضایت و خرسندی را فراهم آورده و باعث ارتقای دورنمای خوشبختی گروهی و فردی می‌شوند. با وجود این در صورت فقدان یا محدودیت شکوفایی برای برخی گروه‌ها و بهره‌مندی از آن در برخی از قسمت‌های شهر یا پیروی از منافع گروهی خاص، یا زمانی که منافع مالی معدود در نظر گرفته شده و نهایتاً به ضرر اکثریت جامعه تمام شود، شهر به فضایی بدل خواهد شد که در آن حق شکوفایی یکسان، محل مناقشه و نزاع خواهد بود. یکی از وظایف مهم برنامه‌ریزان شهری، ارزیابی و شناخت میزان توسعه مناطق جغرافیایی است. تا زمینه‌های پیشرفت و توسعه متوازن مناطق را فراهم آورند. با سطح‌بندی مناطق، می‌توان اختلافات مکانی، فضایی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن‌ها را آشکار کرد. لذا، سطح‌بندی، نیازمند بررسی و مطالعه دقیق است. به همین دلیل، در این مقاله، سعی شده که برای رسیدن به شکوفایی مطلوب، چگونگی سطح مؤلفه‌ها و شاخصه‌ای شکوفایی شهر سنندج و جایگاه آن‌ها نسبت به یکدیگر مشخص شود. در میان مؤلفه‌های ۶ گانه شکوفایی، بیشترین اهمیت حکمروایی و قانون‌گذاری شهری (۰/۸۷۵) را مؤلفه و کم‌ترین اهمیت عدالت و مشارکت اجتماعی (۰/۴۷۷) را داشته است. با توجه به ماهیت کمی تئوری شکوفایی شهری، پیشنهاد می‌گردد تا در نخستین گام، مقدار عددی این شاخص در ابعاد مختلف آن برای چند شهر کشور محاسبه گردد. مزیت این عمل در آن است که اولاً فضای رقابتی در بین شهرها و مناطق مختلف در یک شهر ایجاد می‌شود که این مسئله خود سبب به وجود آمدن انگیزه بیشتر برای پیشرفت شهری می‌شود. همچنین مقامات و مسئولان شهری با آگاهی از عملکرد کنونی شهر در هریک از ابعاد این شاخص، می‌توانند تصمیم‌های بهتری را برای ارتقای آن بعد از شکوفایی اتخاذ کنند. به عبارت دیگر با در دست داشتن کمیته‌ای عددی که شدت ضعف یا قوت را در بخش‌های مختلف مدیریت شهری مشخص می‌کند، می‌توان برای تخصیص منابع و بودجه‌های عمرانی برنامه‌ریزی بهتری داشت و آینده‌ای بهتر برای شهرها متصور شد.

منابع

- آذر، عادل. (۱۳۸۱). «تحلیل مسیر و علت‌یابی در علم مدیریت»، *مجله مجتمع آموزش عالی قم*، ۴ (۱۵): ۵۹-۹۶.
- احد نژاد، محسن، حاضری جیقه، صفیه، مشکینی، ابوالفضل، پیری، عیسی. (۱۳۹۷). «شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر شکوفایی شهری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)»، *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹ (۳۲): ۱۵-۳۰.
- ارباب، پارسا. (۱۳۹۶). «ابتکار شکوفایی شهری: رویکردی نوین و اساسی در مسیر پایداری»، *کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- بختیاری، صادق؛ رنجبر، همایون، قربانی، سمیه، (۱۳۹۱). «شاخص ترکیبی رفاه اقتصادی و اندازه‌گیری آن برای منتخبی از کشورهای در حال توسعه»، *نشریه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۳ (۹): ۴۱-۵۸.
- بوچانی، محمدحسین؛ قادری، علی. (۱۳۹۷). شکوفایی شهری: بررسی وضعیت شهرهای جهان با شاخص شکوفایی شهر. {سازمان ملل متحد برنامه اسکان بشر}، تهران: دانشگاه تهران.
- صرافی، مظفر، هاشمی، نصیبه. (۱۳۹۷). «بازنگری و کاربست شاخص نیک‌بختی شهری (CPI) با توجه به ویژگی‌های جامعه ایران (مطالعه موردی: شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر منطقه شمال غرب کشور)»، *نشریه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۵۰ (۳): ۵۵۵-۵۷۲.
- نظم‌فر، حسین، عشقی چهاربرج، علی، قاسمی مهدی. (۱۳۹۳). «تحلیل وضعیت عدالت اجتماعی در ساختار فضایی درون‌شهری (مطالعه موردی: شهر مراغه)»، *نشریه جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۳ (۱۱): ۹۱-۱۱۲.
- رباطی، مریم، (۱۳۹۴). «سنجش کیفیت محیط‌زیست شهری با به‌کارگیری مدل شاخص ترکیبی (مورد مطالعه: کلان‌شهر تهران)»، *نشریه آمایش سرزمین*، ۷ (۲): ۲۵۵-۲۷۵.
- صفایی‌پور، مسعود، ملکی، سعید، حاتمی نژاد، حسین، مدانلو جویباری، مسعود. (۱۳۹۶). «ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های شکوفایی شهری در کلان‌شهر اهواز»، *نشریه جغرافیا و پایداری محیط*، ۷ (۲۲): ۳۵-۴۷.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۳۵-۱۳۹۵). *سرشماری نفوس و مسکن استان کردستان*.
- محتشمی، نگار. (۱۳۹۳). «فرآیند شکل‌گیری معماری فاکتور براساس شاخص‌های شکوفایی شهری در ایران (نمونه: طراحی سرای محله درکه شهر تهران)». پایان‌نامه کارشناسی، ارشد دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.
- ملکی، سعید، مدانلو جویباری، مسعود، (۱۳۹۵). شکوفایی شهری، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- Arbab, P. (2017). "City Prosperity Initiative Index: Using AHP Method to Recalculate the Weights of Dimensions and Sub- Dimensions in Reference to Tehran Metropolis", *European Journal of Sustainable Development*, Vol. 6, No 4, 289-301.
- Byrne, B. M. (2012). "A primer of LISREL: Basic applications and programming for confirmatory factor analytic models", *Springer Science & Business Media*.
- Jackson, T. (2009). "Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet", London: Earthscan.
- Joss, S. (2015). "Sustainable cities: Governing for urban innovation", *Macmillan International Higher Education*.
- Maruyama, G. (1998). "Basics of structural equation modeling", Sage Publications, Inc. Thousand Oaks, CA.
- Prager, J. (2017). "Value Creation and Urban Prosperity, *Inventing Tomorrow's Cities Website*", February 22. <http://lafabriquedelacite.com>.
- Sasaki, R. (2014). "Urban Prosperity without Growth? Sustainable City Development with Focus on Human Flourishing", M.Sc. Thesis of Environmental Studies and Sustainability Science, Lund University.
- UN-Habitat, (2012), "State of the World's Cities", Report 2012/2013: Prosperity of Cities, United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT).
- UN-Habitat. (2015). "The City Prosperity Initiative: 2015 Global City Report" International City Leaders.
- UN-Habitat. (2016). "The City Prosperity Initiative", United Nations Human Settlements Programme (UNHSP).
- Stead, D. (2015). "What does the quality of governance imply for urban prosperity?". *Habitat International*, 45, 64-69.
- Wong, Cecilia. (2015). "A Framework for 'City Prosperity Index: Linking Indicators, Analysis and Policy'". *Habitat International* 45: 3-9.